

**Sepetçioğlu'nun "Bugünki Türkiye" Üçlemesinde Devrin
Sosyal Meselelerinin Yansıması**

Yrd. Doç. Dr. Yunus AYATA*

Özet

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Türk edebiyatının önde gelen tarihi roman yazarlarından biridir. "Dünki Türkiye" serisinde Malazgirt'ten İstanbul'un fethine kadar olan dönemi anlatan yazar, bu makalenin konusu olan "Bugünki Türkiye" üçlemesinde de Türkiye'nin yakın dönemine ayna tutmaya çalışmıştır. Devir romanı özelliği gösteren bu üçlemede, Türkiye'nin İnönü ve Menderes iktidarları döneminde yaşadığı sosyal meseleler, kurgusal metin çerçevesinde kalınarak, yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnönü Dönemi, Menderes Dönemi, Sepetçioğlu, Bugünki Türkiye, Dünki Türkiye, Sosyal Meseleler

Abstract

Mustafa Necati Sepetçioğlu is one of the foremost historical novel writers of Turkish Literature. The writer picturing an era from Malazgirt to the conquest of İstanbul in his early series named "Yesterday's Turkey" has also projected the near history of Turkey in his late trilogy named "Today's Turkey" which we will deal with in the present study. In this trilogy that shows a peculiarity of an epoch, the social problems of Turkey taking place during the power of İnönü and Menderes have been examined by restricting the attention to the fictive frame of the text.

Key Words: İnönü's Era, Menderes' Era, Sepetçioğlu, Today's Turkey, Yesterday's Turkey, Social Problems

---

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Öğretim Üyesi-SİVAS (ayata@cumhuriyet.edu.tr)

Giriş

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Bugünkü Türkiye" üçlemesi, *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu* (1977), *Karanlıkta Mum Işığı* (1978) ve *Güneşin Dört Köşesi* (1983) adlı romanlardan oluşmaktadır.

Konusu itibarıyla yakın tarihi ele alan, olayların Anadolu'nun bir kasabasında geçtiği "Bugünkü Türkiye" üçlemesinin ilk iki romanında Türkiye'nin İsmet Paşalı yılları ele alınırken, son romanda Demokrat Parti (DP) ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) arasındaki mücadele işlenmiştir.

Üçlemenin ilk romanı olan *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası ülkede yaşanan sıkıntılar, özellikle de İsmet İnönü'nün iktidarda olduğu 1944-1946 yılları arasında Anadolu insanının İsmet İnönü yönetimine bakışı ve II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik bunalımlar ele alınmıştır. Yazar, Anadolu köylüsünün gözüyle İnönü Döneminin olumsuzluklarını ve haksızlıklarını dile getirmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında İsmet İnönü'nün savaşa girme ihtimaline karşı depolarda beklettiği buğdayların halka dağıtılmayarak çürütülmesi ve bu yanlış siyasi karar sonucu insanlara varlık içinde yokluk yaşatılması *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu* romanı boyunca eleştirilen en önemli konudur.

Üçlemenin ikinci romanı olan *Karanlıkta Mum Işığı*'nda II. Dünya Savaşı sonrası ülkede demokrasi ve ekonomi adına yaşanan sıkıntılar ve karanlık dönem işlenmiştir. Romanda özellikle 1946'da yapılan seçimlerin hileli oluşu üzerinde durulurken, halkın İsmet İnönü'ye ve Menderes'e bakışının da verilmesi ihmal edilmemiş; dönemin gerek demokratik açıdan gerekse ekonomik açıdan karanlık bir dönem oluşu vurgulanmıştır. Bu dönemin karanlığını aydınlatan ise vakıflardır. Yazar, bu romanında İnönü Döneminde çok partili hayata geçişte yaşanan antidemokratik davranışların toplum üzerindeki olumsuz etkisini Temir Hoca Vakfı aracılığıyla yansıttığı gibi, İsmet İnönü'nün laiklik adına vakıflara olumsuz bakışını ve yaşanan sıkıntıları da gözler önüne sermektedir.

Üçlemenin son romanı *Güneşin Dört Köşesi*'nde ise DP'nin son iktidar döneminde İsmet Paşa'nın bu partiye karşı yürüttüğü haksız ve ağır muhalefet anlatılmaktadır. Romanın konusunu DP iktidarının son döneminde ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik kaos ve bu kaosu artıran öğrenci eylemleri oluşturmaktadır. Sepetçioğlu, eserinde okuyucuya CHP ile DP'nin çekişmeleri sonucu

ülkede asıl yıpranan ve yok olanın demokrasi olduğunu hissettirmektedir.

Mustafa Necati Sepetçioğlu, genel itibarıyla bütün eserlerinde toplumsal meselelere değinen bir yazardır; ancak diğer eserlerine nazaran bu üçlemesinde toplumu ilgilendiren güncel meselelere daha fazla temas etmiştir. Yazar, bu üçlemesinde hâlâ yeterince aydınlık olmayan, tarafları ve taraftarları yaşadığı için de yeterince değeriendirilemeyen bir dönemi eserine konu edinmiştir. Bir bilim adamı olarak değil de bir sanatkâr olarak bu karmaşık döneme ayna tutmaya çalışması onu söylediklerini ispat etmek gibi birçok kaygıdan kurtarmaktadır.

Türkiye tarihinin 1940-1960 yılları arası henüz yeterince aydınlık değildir. Tarafları ve taraftarları hayatta olduğu müddetçe de bu dönemin aydınlatılması, en azından sağlıklı tespitlerin yapılması güçtür. Tarihi roman yazarı olarak büyük beğeni toplamış olan Sepetçioğlu, "Bugünki Türkiye" üçlemesinde kendisinin de tanık olduğu bu yıllara kendi bakış açısı çerçevesinden bir ayna tutmaya çalışmaktadır. Geleceğin geçmişi bilmekte yattığını bilen her yazar gibi, o da bu üçlemesinde siyasal çekişme¹, din ve laiklik, ordu-halk-iktidar ilişkisi, eğitim, öğrenci olayları, basın özgürlüğü, vergi, tarım, ulaşım ve sanayileşme gibi Türkiye'yi o yıllarda çok ilgilendiren, bugün de ilgilendirmeye devam eden sosyal meselelere, yazdığı metnin edebî bir metin olduğunu da göz ardı etmeden, sözünü emanet ettiği Sadık Çavuş, Polis Memuru Hüseyin Gemalmaz, Hacı Arif Bey ve Çedikçi Sarı Cemal Efendi gibi roman kahramanları vasıtasıyla, değinmiştir.

Din ve Laiklik

Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu'nda, 1944-1946 yılları arasında laikliğin din karşıtlığı gibi algılandığına vurgu yapılmaktadır. Örneğin camiye gitmek sadece laiklik karşıtlığı olarak algılanmakla kalmamakta; aynı zamanda İsmet Paşa iktidarına karşı çıkmak olarak telakki edilmektedir. Onlara göre ibadet de kabahat da gizli olmalıdır. Romanda Ağa'nın oğlu, CHP'nin "yeni moda lâikliğe soyunmuş kişilerden kurulma" "Ulu Osmanlının en kötüsünden kalma artığı eşraf takımı"nın ibadete yaklaşımını şöyle anlatır:

---

¹ Daha önce bir başka makalede temas edildiği için bu yazı çerçevesinde Türkiye'nin çok partili hayata geçme denemelerine ve bunun oluşturduğu sıkıntılara temas edilmeyecektir (bk. Ayata 2007: 103-112).

“Paşanın partisinin Ulu Osmanlının en kötüsünden kalma artığı eşraf takımı öyle namaza niyaza yüz vermez yeni moda lâikliğe soyunmuş kişilerden kurulma birtakım olduğundan pek camide görünmezdi. Gerekçeleri de hem kolay hem yücelticiydi: İbadet de kabahat gibi gizlidir. Kabahat bizden irak ama ortalıkta görüne görüne yapılan ibadet de bizden iraktır. Biz, cemaatte kendimizi gösterip göz boyayanlar değiliz; gönlümüzü Tanrı bilmelidir bizim.”² (Sepetçioğlu 2006: 43)

Hatta bu dönemde camilerin ayrıcalıklı bir konuma sahip olamayacağını düşünen yöneticiler, “lâik bir ülkede bunlar(ın) konuşul”amayacağını, “hatta ağza bile alın”amayacağını savunur; camilerin var olmasını savunmayı, “medeniyet”e ve “Kemalizm”e karşıtlık gibi algırlar. Onlara göre kubbesini ve minaresini yıktıktan sonra camilerin diğer binalardan farkı kalmayacaktır (Sepetçioğlu 2006: 80).

Yine aynı romanda kaymakam, camilerin depo ya da askerin barınağı yer olarak kullanılmasına karşı çıkan belediye başkanını “aydın bir adam” olmamakla “küflü kafalının biri” olmakla suçlar:

“Ben askerin gelişi medeniyetin gelişidir diyorum medeniyetin; sen tutmuş camilerden söz ediyorsun. Medeniyetin yanında caminin sözü mü olur Reis? Ben de seni aydın bir adam diye bilirdim, Kemal bilirdim yazık meğer küflü kafalının biriymişsin.” (Sepetçioğlu 2006: 79)

Aslında belediye başkanının da camilerin depo ya da askerin barınağı olarak kullanılmasına itirazı yoktur; ancak seçim yaklaşmıştır. Belediye başkanı, seçimin sonucu önceden belli olmakla beraber yine de, seçimi kaybetme korkusu yaşamaktadır. İtirazı da bundandır.

Kafalar karma karışıktır. İsmet İnönü baştayken Tanrı ve günah kavramlarının çok düşünülmemesi gerektiğine inanan belediye başkanının “Bu devirde? Bu çağda? Paşamız başımızdayken hem de? Tanrı ha? Günah ha!. Hadi canım sen de!” (Sepetçioğlu 2006: 68) diye aklından geçer.

---

² Yazarın kendine has bir dil ve imlâsı vardır. Bu, yazarın üslubunu da yansıtmaktadır. Günümüz yazım kılavuzlarına muhalif olmakla birlikte eserin orijinalliğini ve yazarın dil ve üslubunu yansıttığı için alıntılara müdahale edilmemiştir. Makale içerisinde bir kelimenin birden fazla yazım şeklinin olması da Sepetçioğlu'nun bu özel tercihten kaynaklanmaktadır.

Halk, din ve laiklik kavramlarının birbirinin karşıtı olduğunu zannetmektedir. Hele hele laikliğin teminatı olarak görülen askerini, bir cenaze namazına iştirak etmesi halk tarafından şaşırtıcı bulunur. Özellikle cenaze, dindar bir şahsiyete ya da dinî bir kurumda çalışana aitse, cenaze namazına iştirak eden kişinin laik olmadığı veya cenazesine iştirak edilen kişinin laik olduğu düşünülmektedir. Belediye başkanı her iki tarafın da yöneticisi olduğu için, onu dindar birinin cenaze namazında bulunmakla suçlayacaklara, içinden savunma hazırlayarak müftünün cenaze namazına katılır. Onun, cenaze namazındaki izlenimleri dikkate değerdir:

"Bir ara alay kumandanını da görür gibi oldu, sivil giyinmişti, benzettiğini sandı. Ama yine sivil giyinmiş bir iki zabiti de tanıyınca şaşması arttı. Deli miydi bunlar? Lâik bir ülkede ordunun bir kumandanı, hem de zabitleriyle?. Üstelik bir müftünün cenazesinde nasıl bulunurdu? Yoksa bu cenaze müftünün değil de bir başkasının mıydı? Yoksa bilmediği bir gizli emir lâikliği mi değiştirmişti? Yahud da bu müftü lâikti? Beyni binbir soruda bocalarken gözleri daha bir açıldı. Müftünün tabutu parmakların ucunda gidiyordu; ellerin değil, omuzların da değil.. parmakların ucunda. Tam: 'Lâiklik başka bir şey herhal, benimkisi yarım bilmek..' diye düşünüyordu ki kendini cenaze selinin içinde buldu." (Sepetçioğlu 2006: 218)

Sepetçioğlu, her şeyden önce aynı topraklarda yaşayan ve aynı kültürü soluyan insanların bir millet olduğuna inanır. Eserlerinde Alevi ve Sünni gibi mezhep ayrımlarına Çerkez, Türk ve Çingene gibi ırka bağlı ayrımlara karşı tavır takınır. *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda belediye reisinin biraz da şahsi menfaati icabı mezhepsel ayrıma vurgu yapması ve kaymakamın dindarlığı veya dine karşı tavrı, Aleviliği veya Sünniliği hakkında akıl yürütmesine karşılık kendisi de bir Alevi olan Sadık Çavuş, bunların "Türkü Türke yedirme modası" olduğunu ve bu modanın ise çoktan geçtiğini belirterek oldukça sert cevap verir:

"Kaymakam dedin de Sadık Ağa?. Nasıl bir kişi sence? Namaz niyaz hak getire ama bir de cami düşmanlığı var herifin nedense? Alevi mi yoksa? Nereli olduğunu bilir misin?, duymuşluğun var mıdır? Ben bilemedim.

Sadık Çavuş tepe taklak oldu. Kim demiş? Ula Reis kim çıkardı bunu da? Alevilerin cami düşmanlığını nasıl söylersin ben aleviyim sen sünnisin sözüm ona hangimizi daha çok camide görmüşlerdir? Ula reis lâik olan siz değil misiniz? Öyleyse alevi demek ne oluyor? Bırakın şu eşekliği artık, Türkü Türke yedirme modası geçti biliyorduk bir de onu mu hortlatacaksınız tuh sizin mektepliliğinize

bin kere tuh! Lâik imişler, fırsatını buldunuz mu Tanrı olmağa sevdalanırsınız bre. Geç geç geç bu ağızları Reis. Anlaşılan bir nane yiyeceksiniz onu da alevi sünni deyip yemeyin, huyunuzdur zaten.” (Sepetçioğlu 2006: 90)

Yazarın sözünü emanet ettiği Sadık Çavuş, birlikte yaşamanın şartlarına ve birlikte yaşayanların bir aile olduğuna zaman zaman vurgu yapar. Ona göre bir Sünni, bir Alevi ve bir Çingene arkadaşlık kurabilir, bir arada birbirini üzmeden mutlu bir şekilde yaşayabilir:

“-Cevahir İsmet Paşayı seviyor diye de Cevahiri sevmemezlik edemem, etmem; Cevahir ben değilim çünkü. Cevahir bizim ailedendir diye benim gibi düşünecek değil. Niye baktın öyle?

-Cevahir bizim aileden.. dedin de?

-Ya ne pekey? Sence ne?

-Çingene. Sen.. değilsin.

-Bak çocuk. Cevahir çingene diye baban Cevahiri ayrı tutuyor mu? Ben aleviyim diye baban beni yanından çıkarıyor mu? Çıkarmıyor.” (Sepetçioğlu 2006: 36)

Sadık Çavuş, aslında, halkın laiklik anlayışını ve uygulamasını yansıtmaktadır. Halk, herhangi bir din, mezhep ve ırk ayrımı yapmadan birlikte yaşamaya devam etmektedir. Halkın bu birlikteliğine rağmen ne sivil vatandaşlar ne de devlet memurları inançlarını özgürce yaşayamamaktadır. *Karanlıkta Mum Işığı*'nda böyle bir devlet memuruyla karşı karşıyayız. Polis Salih Efendi çalışma saatleri içinde gizliden gizliye ibadetini yapmakta, zaman zaman da “kılık değiştirip Cuma namazlarına” (Sepetçioğlu 2004a: 97) gitmektedir. Aynı şeylerle geçmişte kendisi de karşılaşmış olan emniyet amiri camiye gittiğini, camiye gidemezse evine koşup namazını kıldığını (Sepetçioğlu 2004a: 95) bildiği Polis Salih Efendi'ye şu sözleri söyler:

“Eğ kulağını bana..’ dedi yavaşça. ‘Eğ eğ.. Ben nereliyim?.. Rizeli. Rize nereyedur bilir misin? Hah, orada işte. İsmet Paşa dedin mi kellesini esirgemez heriflerdir ordakiler. Gelgelelim din iman dedin mi İsmet Paşanın lafları su yüzünde kalır. Benim babam.. İmamdır. Koyu bir Rizelidir haa koyu bir imamdır. Elhamdülillah ben de Müslümanım. Beni camide gördün mü hiç? Göremezsin. Neden? Ağzı mektep kokan kaymakamlarla hırlaşmak benim iyiliğime olmaz da onun için. Onları öyle inandırmışlar öyle yetişmişler; güç onların elinde. Şimdilik fazla ileri gidemiyorlar bu

kadarıyla yetiniyorlar. Varsın bir iş yaptıklarını sansınlar.. Benim Tanrıya olan borcumu evimde de öderim, çalışma saatleri bitip evime gidince öderim kim ne diyebilir? Tanrı derdimi bilir nasıl olsa.. bilmez mi?" (Sepetçioğlu 2004a: 96)

"Bugünki Türkiye" üçlemesinin ilk iki romanında İnönü Döneminde camiye gitmenin laikliğe ve İsmet Paşa'ya karşı gelme olarak düşünöldüğü, camiye giden devlet memurlarının takip edildiğı ve fotoğraflarının çekildiğı vurgulanmaktadır. Örneğın emniyet amirinin elinde Polis Salih Efendi'nin böyle bir cami çıkışı çekilmiş fotoğrafı vardır. Polis Salih Efendi, emniyet amirinin kendisine gösterdiği "resme bakar bakmaz sapsarı" olur. Ustaca çekilmiş bu fotoğrafta her şey aşikârdır:

"Bir cami çıkış resmiydi. Kalabalıkça. Hiç de acemi çekilmişliğı yoktu resmin, aksine ustacaydı zıkkım. Kiminin elindeki tesbih bile belliydi. En belirli olanı da kasketi ters dönük, çember sakalı düzgün bıyığı kabarıkça biri.. Bu biri, Polis Salih Efendiydi." (Sepetçioğlu 2004a: 92)

İnönü Döneminde, II. Dünya Savaşı sırasında özellikle büyük camiler buğday deposu ve askerlerin barınacağı yer olarak kullanılmıştır. Halk, camilerin bu şekilde kullanılmasını istememektedir. Halk ve asker dinlerine ve törelerine bağlıdır. Buğdayda yaptıkları usulsüzlüklerin ortaya çıkmasını istemeyen kaymakamla belediye başkanı fırsatı ganimet bilerek bu durumu lehlerine kullanmaya çalışırlar. Bu konuda dikkatli olması için kaymakam, halkla kendinden daha çok iç içe olan belediye başkanını dikkatli olması konusunda uyarır:

"Camilerin depo yapılması da bizim hayrımızadır ha, budalalık yapıp da deşeleme sakın. Halk camisinin haline dalar, senin benim buğday işimi hatırına bile getirmez anladın mı? Varsa bile boş yapılar doldurmağa bak sen; asker milleti törelerini seven millettir bir de bakarsın boş yapılar varken camide kalamayız diyecekleri tutuverir. Ben candarma kumandanının kafasına boş binaların askerin sağlığına zararlı olduğı fikrini yerleştirdim sana sorarsa aksini söylemeyesin.." (Sepetçioğlu 2006: 85)

Sepetçioğlu, İnönü Dönemini anlatan dizinin ilk iki kitabında din ve laiklik temasına eleştirel bir şekilde yoğun olarak değinirken Menderes Döneminin anlatıldığı dizinin son kitabında bu konuya fazlaca temas etmemektedir. "Bugünki Türkiye" üçlemesinde, İnönü Döneminde devlet memurlarının camiye gitmelerinin gericilik ve laiklik karşıtlığı olarak addedildiğine, ardından çok partili hayata

geçince Menderes döneminde bu katı tutumların esnediğine vurgu yapılmaktadır.

Ordu-Halk-İktidar İlişkisi

İnönü Döneminde ordu siyasetin içinde olmamakla beraber, laikliğin ve medeniyetin güvencesi olarak görülür. Özellikle İsmet Paşa ve CHP orduyu bu yönüyle kendilerine bir güvence olarak görmekteydiler. Bu sebeple CHP'nin kasabadaki temsilcisi olan kaymakam, askerın kasabaya gelmesinden siyasi kaygılarla ürken belediye reisine "Askerin girdiği yere medeniyet giriyor vesselâm." der. Kaymakama göre cehaletin önünün alınabilmesi ve "canlılık", "anlayış" ve "dışa dönüklük"ün gelebilmesi için Anadolu'nun her yerine asker yerleştirmek gerekmektedir (Sepetçioğlu 2006: 77).

İsmet İnönü'nün iktidar olduğu yıllarda uygulanan savaş ekonomisi sebebiyle "Ekonomik zorluklar, yoksullaşma sürüp giderken, merkezî otoritenin kolluk kuvvetleri kanalıyla yaptığı baskı da artmaktaydı. Bu baskı özellikle kırsal alanda kendini gösteriyordu. Jandarma zulmü, o dönemin adeta 'alâmet-i farika'sı olmuştu." (Çavdar Tarihsiz: 2063; bk. Zürcher 2006: 300). Tek partinin mevcut durumu da bahane ederek eleştiriye açık olmaması çeşitli baskılarla özellikle kırsal kesimde hayatı tahammül edilemez hâle getirmiştir. Buna rağmen halk ile asker arasındaki ilişki çok fazla zedelenmemiş, halkın askere karşı olumlu bakışı değişmemiş, onu hep kendinden bir parça olarak görmüştür.

İnönü Döneminin en çok eleştirilen yönlerinden birisi ibadethanelerin depo ya da askerın yatacağı yer olarak kullanılmasıdır. Bu dönemde halk, camilerin asker tarafından depo olarak kullanılmasından dolayı tedirgin olmaktadır. Kendinden bir parça olarak gördüğü askere karşı muhabbetini her zaman devam ettiren millet, kasabaya askerler gelince *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda onları sevgiyle kucaklar. Hatta kasabaya gelen askerlerin kumandanı Kara Binbaşı'nın kaymakam ile belediye başkanını yanına çağırarak camiye depo yapmayı düşüncelerinden dolayı azarladığına dair halk arasında söylenti bile çıkar:

"Bana bakın, demiş; bu ordu gâvur ordusu mu lan, demiş, bu ordu Türk ordusu bu milletin ordusu siz nasıl olur da milletin camisini milletin ordusuna ev yaparsınız, ipe çekerim sizi ipe, tez yıkılın annacımdan. (...) Cami mami yok, silin aklınızdan bunu, yıkılın! demiş." (Sepetçioğlu 2006: 148-149).

Bu satırlar Türk milletinin askere bakışını ve halk-asker bütünleşmesini ve dayanışmasını göstermesi bakımından önemlidir. Bu duyguları sadece halk değil, asker de taşımaktadır:

Jandarmalardan birinin "kötülüksüz" gelen "yaşlıca köylü"ye sert muamelede bulunması, "tüfeğinin dipçığıyle dürtükleye dürtükleye geri çevir"mesi üzerine jandarmaya çavuşu şöyle seslenir:

"Candarma Çavuşu, (...) 'Cafer!' diye bağırdı. 'Cafer, incitme adamı, ulan alırım ayağımın altına şimdi, memleketinde senin baban yok mu ulan! Kardaşın yok mu bunun gibi angaryada serserem. Kaç defa söyleyeceğim kırmayın gönüllerini diye ha! Bir daha görmeyeyim son olsun!'" (Sepetçioğlu 2006: 209-210)

DP döneminde sivil otorite ile askerî otorite arasındaki çatışma günlük siyasete yansımıştır. Ayrıca bu dönemde hükümet ile muhalefet arasındaki siyasi polemikler sonucu halk ayaklanmış ve kısmi sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu dönemde yurt gezilerindeki mitinglerde halk DP'yi, ordu ise İsmet Paşa'yı desteklemektedir. *Güneşin Dört Köşesinde* Etem Efendi bu duruma bir anlam veremez:

"Menderesin Ege gezisinde ortalığı ayağa kaldıran kalabalıklara bakarsan durum vaziyet sağlam. Ama Himmetdede İstasyonunda İsmet Paşaya selam duran zabıtlere bakınca iş çoktan bitmişti." (Sepetçioğlu 2004b: 384)

Sepetçioğlu'nun "Bugünki Türkiye" üçlemesinden yola çıkarak CHP'nin orduya DP'nin ise polise yakın durduğu söylenebilir. Tarihsel kaynaklarda da buna dair vurgulara rastlamak mümkündür. Örneğin Mustafa Erdoğan, "Demokrat Parti, silahlı kuvvetlerin üst kademesinin İnönü'nün şahsında eski yönetimle yakın ilişki içinde olmasından dolayı, orduya karşı baştan beri güvensizlik" (Erdoğan 2001: 72) duyduğunu belirtmektedir. Bu güvensizlik sebebiyle Menderes, destek bulmak amacıyla çıktığı yurt gezisinde kaynağa dönmeye ve arkasını güçlendirmeye çalışmıştır. Sepetçioğlu'nun da romanında bahsettiği Ege gezisi bu türden bir arayışın neticesidir. Ancak Menderes'in ülkedeki yangını söndürmeye matuf destek bulmak için Mayıs 1960 başlarında çıktığı Ege gezisi, meydanlarda büyük kalabalıklar toplamasına rağmen, içteki yangını söndürememiştir. DP yönetimi "erken seçim niyetini deklare" etmesine rağmen (Erdoğan 2001: 74), 27 Mayıs 1960'ta ordu yönetime el koymuştur.

Eğitim

“Cumhuriyet döneminde eğitimin başlıca amacı, her türlü okullarda Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve Yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nesiller yetiştirmek olmuştur.” (Akyüz 2006: 331). Atatürk'e göre “Türkçeye uygun” olmayan Arap alfabesi, “öğrenilmesi zor” olduğu için “toplumda eğitim düzeyinin düşüklüğünün temel” nedenidir; bunun için de “çağdaş uygarlığa girmenin en önemli araçlarından biri” olan Latin alfabesi kabul edilmelidir (Akyüz 2006: 344). Ancak 1 Kasım 1928'de kabul edilen Latin alfabesinin kullanımı, okur-yazar sayısını hızla artırmaya rağmen, İsmet Paşa'nın iktidar olduğu yıllarda henüz yeterince yaygınlaşmamıştır. Okullarda Latin harfleriyle eğitim verilmesine karşın, halk arasında eski harflerin kullanımı sürmektedir.

Latin harfleri ile eski harflerin günlük yaşantıda birlikte var olması eski kuşakla yeni kuşak arasında iletişimin sağlanmasında zorluklara neden olmaktadır. Bu durum *Karanlıkta Mum İşığı*'nda şöyle anlatılır:

“Hacı Arif Bey, torununun eliyle yazılmış ama torunundan kendisine hiçbir şey anlatamayan mektuba yüreği yana yana baktı. Lâtin alfabesinden susmuş bir dilsiz mektup.

Lâtin alfabesi bir bıçak gibi yardı yüreğini; gürül gürül akıp giden bir ırmağın, bıçak yarılmasında bölünen yüreğini alıp götürdüğünü hissetti.” (Sepetçioğlu 2004a: 238)

Bu ikiliği hem dükkânlarda hem de sokaklarda Arap ve Latin harfleriyle kaleme alınmış yazılarda da görmek mümkündür:

“Kapıda, sağda omuz yüksekliğinde, güneş sararmışlığında bir yazı vardı; hem eski yazı hem yeni yazı. Allah Allah? Ne ola ki? Bu devirde böylesi?.. Eh, bu ablak hekimden beklenir bir acayıplıktır herhal. Gözlüğünü aramış, bulmuş, eskisi daha düzgün Lâtincesi acemice, epeyce önce yazılmış yazıyı okuyunca hatırlamıştı: ‘Anahtar pencerenin kovuğundadır. Açın girin şimdi geliyorum.’ Bunu bu hekimin babası yazmıştı” (Sepetçioğlu 2004a: 271)

Doktorun babası da;

“Hükümet Tabibliği yapmış, kapısına yazısını yazdırmış asmış, bir de şu Arap harfli, Lâtin harfli çift yazıyı koymuştu: gelen olur da beni bulamazsa kapıda dinelmesin açıp içerde otursun diye.. o vakitler, ‘Bu yazı buradan çıksın yahut Lâtincesi kalsın’ diye

uğraşanlar olmuş lâkin baş edememişlerdi." (Sepetçioğlu 2004a: 271)

Gerek bu ikilik, gerekse İsmet İnönü'nün kırsal yerlere öğretmen yetiştirmek için kurduğu Köy Enstitüleri'nin³ varlığı ve karma eğitim şekli halk arasında mektebe olan güveni azaltmıştır. Halka göre "mektepler hepten azıt"mıştır. Onlar çocuklarını "eskiden adam ol"sun diye göndermektedirler; şimdi ise bu mektepler çocukları adam etmek yerine "sağlamı bozmak"tır (Sepetçioğlu 2006: 142). Okullara güveni kalmayan halk, "sağlam çocuğu sakat kafayla evine döndür"memek amacıyla çocuklarını da okula göndermek istememektedir (Sepetçioğlu 2006: 29).

İnönü Döneminde bazı öğretmenler sadece eğitimle değil, siyasetle de uğraşmaktadır. Siyasetle uğraştığı tespit edilen bu öğretmenler, *Karanlıkta Mum Işığı*'ndaki resim öğretmeni örneğinde olduğu gibi, Anadolu'nun ücra köşelerine sürgüne gönderilmektedir.

Cumhuriyetin ilanından itibaren eğitime büyük yatırımlar yapılmaya başlanır. Bu yatırımlar İnönü ve Menderes iktidarlarında da devam eder. Yazar, gerek *Karanlıkta Mum Işığı*'nda gerekse *Güneşin Dört Köşesi*'nde buna değinir. O, bu eserlerinde, İnönü Döneminde, Köy Enstitüleri'nin yanında 1946'dan sonra öğretmen okulu ve yüksek okullar açıldığına (Sepetçioğlu 2004a: 32-33); orta mekteplerin yaygınlaştığına, Menderes Döneminde liselerin ve üniversitelerin açıldığına (Sepetçioğlu 2004b: 110, 213); Ankara'dan Anadolu'daki liselere felsefe, ortaokullara fizik ve biyoloji öğretmenleri gönderildiğine, siyasal fakültelerden bu okullara Fransızca öğretmenleri de gönderildiğine vurgu yapar (Sepetçioğlu 2004b: 213).

DP'nin son döneminde üniversite olayları başlamış; *Güneşin Dört Köşesi*'nde Polis Hüseyin Gemalmaz'ın dikkatiyle bu olaylar sunulmuştur. 1 Mayıs'a dört gün kala yani 28 Nisan'da İstanbul

---

³ Hasan Ali Yücel'in öncülüğünde kurulan ve geliştirilen Köy Enstitüleri, İnönü Döneminin en önemli eğitim kurumudur. Köy Enstitüleri, kurulduklarından beri en çok tartışılan eğitim kurumlarıdır. Kırsal kesime öğretmen yetiştirmek amacıyla ilki 1940'ta İzmir-Kızıllıçullu'da sonuncusu ise 1948'de Van-Erciş'te açılmıştır. Türkiye genelinde 21 tane açılan Köy Enstitüleri'nden 15.000 kadar öğretmen ile 2.000 kadar sağlıkçı yetişmiştir. Köy Enstitüleri'nin kuruluş amacı, "köy kökenli, yalnızca köye yararlı olabilecek, nasırlı ellerinde kalem ve kitaptan çok kazma, kürek, çapa, bağ makası, keser... bulunan öğretmenler" yetiştirilmesiydi (bk. Akyüz 2006: 393-397).

Üniversitesi karışmış; üniversitelerden çıkan öğrencilerin Beşiktaş üzerinden valiliğe yürümesini atlı polisler durdurmuş; hatta içlerinden bazılarını öldürmüştür:

“Üniversite bahçesinden çıkarılan öğrenciler Vilayete doğru yürürken üstlerine atlarını süren atlı polisler olmuş.. ölenler, yaralananlar; yaralananlar, ölenler.. sayısız... öylesine sayısız ki ortalıktan toplanıp hemen o sayısız ölenler doğru kıyma makinelerine.. orada sucuk gibi kıyılıyormuş; orada denilen yer Beşiktaşta.” (Sepetçioğlu 2004b: 206)

5 Mayıs'ta gençler yine üniversite meydanlarında boy göstermeye başlamışlardır.⁴ Ancak bu yürüyüşü diğerlerinden ayıran, DP'li gençler tarafından bir güç gösterisi için yapılmış olmasıdır. DP'ye moral için planlanan bu yürüyüş tam aksine DP için moral bozukluğuna sebep olmuştur (Sepetçioğlu 2004b: 162-163).

Öğrenci Olayları

Öğrenci olayları Sepetçioğlu'nun *Güneşin Dört Köşesi* adlı eserinde yoğun olarak işlenmektedir. Eserin muhtelif yerlerinde 27 Mayıs'ı hazırlayan 1 Mayıs 1960 Olaylarına atıf yapılmaktadır.

Menderes Dönemini sonlandıran ve 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni hazırlayan 1 Mayıs 1960'taki olaylar, önceki yıllardaki 1 Mayıs'lara göre daha çetin geçmiştir. Bu olaylara sadece öğrenciler değil, gayrimüslimler de katılmıştır. Bir ay öncesinden Ankara'dan 1 Mayıs'ın tehlikeli geçeceğine dair uyarılar gelmektedir. Bu duyurular üzerine görevli yerel yönetimler sık sık toplantılar yaparak “alınacak önlemler hakkında” konuşmaktadırlar. Polis Memuru Hüseyin Gemalmaz'a göre uçak kazası sebebiyle

---

⁴ 555K (5'inci ayın 5'inci günü saat 5'te Kızılay Meydanı'nda), DP yönetiminin organize ettiği yürüyüştür. 5 Mayıs günü saat 5'te, Ankara'da Kızılay Meydanı'nda bir gösteri düzenlemeye karar verilmiştir. Buna göre DP'ye mensup gençler, Meclisten çıkıp Çankaya'ya gidecek olan Celal Bayar ve Adnan Menderes'i Kızılay Meydanı'nda alkışlayıp destekleyeceklerdir. Ancak iktidara karşı olan gençlerin bu plandan haberleri olmuş ve 555K parolasını geniş bir öğrenci kitlesine duyurmuşlardır. 5 Mayıs günü iktidara karşı olan gençler, Kızılay'a akın ederken, iktidarı desteklemek amacıyla Kızılay'a gelen DP yanlısı gençler azınlıkta kalmıştır. Saat 6 civarında Kızılay Meydanı'na gelen Celal Bayar ve Adnan Menderes burada çok büyük protestolarla karşılaşmış; nümayişçilerin “Menderes istifa!” sözleri ayyuka çıkmış; hatta bazı göstericilerin Menderes'i tartaklaması üzerine, Menderes bir gazetecinin arabasına binerek meydana güçlkle ayrılabilmiştir. (Eroğul 1990: 158; Aydemir 2000: 368-370)

Menderes, "aklının dışına çık"mış; "bunca yılın İsmet Paşası" ise "büsbütün delidivane"ye dönmüş ve çileden çıkmış bir hâlde üstelik "boş bulunup elinden kaçırdığı dizginlere kavuş"mak için uğraşmaktadır. Memleketi düşünen ise yoktur. Bir kör dövüşüdür, sürüp gitmektedir. Bu hengamede DP iktidarı öğrenci olaylarının ciddiyetinden habersizdir ve bastırmakta yetersiz kalmaktadır (Sepetçioğlu 2004b: 203-205).

1 Mayıs'a dört gün kala, 28 Nisan'da, İstanbul Üniversitesi karışmaya başlamış; hatta Hukuk Fakültesinden bir hoca, anayasa konusunda konuşmanın yasaklandığına göre anayasayı zedelememek ve ihlâl etmemek için bu dersi yapamayacağını söyleyerek dersi yarıda bırakmıştır. Bu, Polis Hüseyin Gemalmaz'a göre bir ayaklanmaya kışkırtmadır. İstanbul Üniversitesi rektörünün olaylar karşısında sessiz kalması, özerk yapıya sahip olan üniversiteye polisi sokmayarak eylemcilere destek vermesi, olayların daha da büyümesine neden olmuştur. Anadolu'daki halkın radyodan bu olayları öğrenememesi için DP yönetimi tarafından elektrikler kesilmiştir. CHP taraftarı komişere göre DP'lilerin "yete yete elektriğe güçleri" yetmektedir. Polis Memuru Hüseyin Gemalmaz gibi her zaman devletten yana olan halk ise, bu duruma bir anlam verememekte, öğrenci olaylarının artmasından ve iktidar ile muhalefet arasındaki bu kısır çekişmeden endişe duymaktadır (Sepetçioğlu 2004b: 205-207).

Halk, bütün bu ayaklanmaların ve 1 Mayıs 1960 Olaylarının ardında, Polis Hüseyin Gemalmaz'da ifadesini bulan, "İsmet Paşa, şimdi kalkmış Devlete yürümek istiyor" (Sepetçioğlu 2004b: 208) sözlerinden de anlaşılacağı üzere İsmet Paşa'nın olduğunu zannetmektedir.

Basın Özgürlüğü

Gerek CHP gerekse DP iktidarları zamanında basının yeterince özgür olduğunu söylemek güçtür. Halk, basının ya iktidarın yanında yer alması sebebiyle ya da iktidara muhalif olduğu için baskı altında tutulduğundan dolayı memlekette olup bitenlerden tam anlamıyla haberdar olamaz; her iki durum da bir tür baskıdır aslında.

Basına ya da iletişime uygulanan baskı İnönü Döneminde, belki biraz da teknik alt yapının yetersizliğinden faydalanarak, halkın ve yerel yöneticilerin haber almasını dolaylı yoldan engellemeye yönelik bir durumdur. Telefonların sık sık kesintiye uğraması halkı ve Anadolu'da görev yapan devlet adamlarını Ankara'da olup bitenlerden habersiz bırakmakta; yönetimle ilgili

işleri aksatmaktadır. Bu iletişim kopukluğundan, “habersiz”likten dolayı Ankara zaman zaman “Kaf Dağı” olur (Sepetçioğlu 2006: 267). Haberleşmede yaşanan bu sıkıntı, Sadık Çavuş ile Ağa'nın oğlunun yolunu kesen ve onları sorgulayan jandarma çavuşu vasıtasıyla okuyucuya sunulur:

“Ne telefonundan bahsediyorsun sen çavuş, aradığını aradığın yerde bulamazsın, bulsan da ya sesin gitmez oraya ya oradan ses alamazsın, kasabaya gidip gelmek telefonla konuşmaktan daha çabuktur.” (Sepetçioğlu 2006: 213-214).

DP, bilhassa iktidarının son döneminde muhalefeti ve basını susturmak amacıyla Tahkikat Komisyonu'nu⁵ kurmuş ve Tahkikat

⁵ DP, muhalefeti ve basını susturmak amacıyla iki şey yapmıştır. Bunlardan birincisi Vatan Cephesi'ni oluşturmak; diğeri de Tahkikat Komisyonu'nu kurmak olmuştur. Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan 1960'da muhalefeti ve basını soruşturmak için DP'nin isteği üzerine oluşturulmuştur. Tahkikat Komisyonu kurulması ülkede geniş yankı yapmış; bu komisyon, hemen her türlü siyasal faaliyetin yanı sıra, kuruluşuna ilişkin meclis görüşmelerinin yayını dâhil, kendi çalışmasıyla ilgili haber ve yorumları da yasaklamıştır. Bu kanun kapsamında DP'ye muhalif gazeteciler, çeşitli mahkeme kararlarıyla uzun süreli hapis cezalarına mahkûm edilerek tutuklanmıştır. Getirilen bu hükümler, o vakte kadar özel güvencelerden yararlanan Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyeleriyle üniversite profesörlerini kapsamakla, bu kurumların bağımsızlık ve özerkliğini zedelemekteydi. Kısa bir süre sonra çıkarılan başka bir yasayla da, bütün kamu görevlilerinin bağlı oldukları teşkilat emrine alınarak görevden uzaklaştırma olanağı yaratılmıştır. Yargıç ve profesörlere de uygulanabilen bu yasayla, herhangi bir memur işinden alınıp altı ay süreyle kendine açık maaş ödendikten sonra, yeni bir göreve atanmazsa kendiliğinden emekliye sevk edilebiliyordu (İnsel 1990: 123-124). Komisyon görevine başlar başlamaz, Ankara ve İstanbul'da öğrenciler protesto gösterileri düzenlerler. 26 Nisan'da İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri baskıları protesto ederken, 28 Nisan'da da öğrenciler merkez binada bir toplantı düzenlemişlerdir. Güvenlik güçlerinin müdahale etmesiyle olay çıkmış ve üniversite içinde başlayan çatışma Beyazıt Meydanı'na taşmıştır. Buradaki çatışmada Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz aldığı bir kurşun yarasıyla hayatını kaybetmiştir. Olaylar nedeniyle Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilerek gece sokağa çıkma yasağı konmuş, ancak öğrencilerin gösterileri durdurulamamıştır (bk. Sunar Tarihsiz: 2080-2086; Aydemir 2000: 376).

CHP iktidarının Anayasayı ihlâl edencesine ihtilâl hazırlıkları yaptığı savı ile TBMM bünyesi içerisinde oluşturulan bu komisyon, birçok olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Tahkikat Komisyonu kurulmasına ilişkin yasayla verilmiş yetkiler ise şunlardır:

“Madde 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi encümenleri ve naip olarak vazifelendirecekleri tâli encümenler; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askeri Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğere kanunlarda Cumhuriyet müddeiumumisine, sorgu hâkimine, sulh hâkimine ve askerî adli âmirlere tanınmış olan bicümle hak ve salâhiyetlere hâizdir.

Komisyonu Kanunu gereğince basına sansür koymuştur. İnsel'in belirttiğine göre DP'deki "telaşlı bir korku" ile "basının ağızını kapatma eğilimleri, Demokrat Parti'ye karşı askeri müdahaleye zemin" hazırlamıştır (İnsel 1990: 135). Menderes'in iktidarının son döneminde, İsmet İnönü yanlılarının Ankara'da çıkardığı Ulus gazetesinde DP aleyhine yazılar yayımlanmakta; bu gazete, ya kapatılmakta ya da gazetenin dağıtımı hükümet tarafından engellenmektedir. Ancak CHP milletvekilleri İsmet Paşa'nın gazetesi olarak da bilinen bu gazeteyi gizli olarak matbaalarda basıp dağıtmaktadırlar. DP'nin basına uyguladığı baskıyı ve gazetelerin gizli saklı basılarak, yine aynı gizlilikle CHP'li milletvekillerinin otomobillerinin bagajında kaçırılarak halka dağıtılmasını, *Güneşin Dört Köşesi*'nde Meyhaneci Ermeni Çolak Kevork'un İstanbul'dan gelen oğlu İrfan, İzak Kohen Usta'ya, onu, ikna etme gayretiyle şöyle anlatmaktadır:

"Gazetelere yasak kondu ki İstanbulda Ankarada olan buralarda bilinmeye. Neden? Senin evliya Menderesin korktu... korkan ne yapar? Isırmak ister.. ısıracak... ısırsın... ısırılanın canı yanmaz mı? Canı yanınca ne yapacak.. o da vuracak... bırak vursun.. (...) bu gazetedir.. Ulus Gazetesidir.. Ulus Gazetesi ne demek?.

(...)

-Bildiğın İsmet Paşanın Gazetesi tabii. 18 Nisan Tarihlidir.. bak bakalım o günden bu güne buraya Ulus Gazetesi gelmiş mi? Hiçbir yere gitmedi. Niye? Kapatıldı da ondan. Şu da ondokuzun.. acele ile basıldı.. kaçırıldı dışarıya gizlice; Halk Partili vekiller kaçırıldı otomobillerinde, şunlar bunlar kaçırıldı, gizlice her yana dağıtılar." (Sepetçioğlu 2004b: 160-161)

Madde 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi tahkikat encümenleri: a) Tahkikatın selâmetle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine, b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute ve gayr-ı mevkutenin tab'ı veya tevziinin men'ine, c) Mevkute ve gayri mevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına, ç) Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına, d) Siyasî mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya, e) Tahkikatın selâmetle yürütülmesi için lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve hükümetin bütün vasıtalarından istifade etmeye dahi salâhiyetlidir.

Madde 3. Türkiye Büyük Millet Meclisi tahkikat encümenlerince alınan tedbir ve kararlara her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar." (Çavdar Tarihsiz: 2070)

DP sadece gazeteleri engellemekte, aynı zamanda ortamın daha fazla gerginleşmemesi için elektrik kesintisine giderek radyo dinlenilmesini de engellemeye çalışmaktadır (Sepetçioğlu 2004b: 352). Muhalefette bulunduğu sırada radyonun hükümet tarafından parti propagandasına vasıta yapılmasını eleştiren DP, iktidara geçtikten sonra devlet radyosunu kendi tekeline almakta gecikmemiştir. Artık radyolarda sadece Menderes konuşmaktadır ya da konuşulmaktadır. Radyolarda DP'nin olumsuz icraatlarından ve "ters haberler"den bahsedilmemektedir. "Zaten haberin tersi pek" yoktur (Sepetçioğlu 2004b: 406).

Vergi

Bir devletin yaşayabilmesi için vatandaşlarından vergi alması gereklidir. Ancak bu verginin ölçülü olması lazımdır. Cumhuriyetin başlangıç yıllarında, vergi ve benzeri gelirlerin büyük bir kısmı tarım sektöründen alınmaktadır. Bu vergilendirme İnönü'nün iktidar olduğu yıllarda da devam etmiştir.

Sepetçioğlu "Bugünkü Türkiye" üçlemesinde özellikle İnönü Döneminde alınan ölçsüz, halkın tahammülünü zorlayan vergi anlayışını eleştirmektedir. Ona göre bu dönemde millet, tahsildarlardan ve onların topladıkları ağır vergilerden bıkmış, özellikle kırsal kesimde yaşayanlar ağır vergi yükü altında ezilmektedir (Sepetçioğlu 2006: 282-291).

Türkiye henüz tarım toplumu olmaktan çıkamamıştır. Tarım kesimiyle ilgili 15 Mayıs 1943'te Aşar vergisinin bir benzeri olan Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu⁶ çıkarılmış; 1946 yılında kaldırılan bu kanun, toplumun İnönü Dönemi hükümetlerinden soğumasına neden olmuştur. Tarım ürünlerindeki artıştan yararlananları hedef alan Toprak Mahsulleri Vergisi amacına

⁶ 1940-1949 yılları arasında, II. Dünya Savaşı dolayısıyla, kamu harcamalarında meydana gelen artış, nedeniyle devlet, artan kamu harcamalarını karşılamak için, bir taraftan bazı vasıtalı vergilere zam yaptı. Diğer taraftan da Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi iki olağanüstü vergiyi kabul etti. Bu olağanüstü vergiler, kısa bir müddet sonra olağanüstü koşulların sona ermesiyle yürürlükten kaldırıldı. Toprak ürünlerini vergilendirmek amacını taşıyan ve olgunlaştığı zaman sahibinden alınacak olan Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, 15 Mayıs 1943'te kabul edilmiş ve üç ürün dönemi uygulanarak 23 Ocak 1946 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Halkın, oranı %10'u geçmemesine rağmen, Aşar vergisi olarak adlandırdığı bu verginin uygulanması, Tahmin Komisyonları oluşturularak, ürünün cinsine göre vergi yükümlülüğün miktarını saptamaya ve genellikle aynı olarak tahsil edilmesine dayanmaktaydı. (bk. <http://www.tisk.org.tr/yazdir.asp?id=1831>)

ulaşamayarak, küçük ve yoksul köylünün üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur. Jandarma eşliğinde köylere giden tahsildarlar köylünün elinde neyi var neyi yoksa almışlardır. Köye tahsildarlar geldiğinde köy sanki boşalmakta, korkudan camide ezan okunmamakta, köylü camiye dahi gitmemektedir (Sepetçioğlu 2006: 291). Bu dönemde ekmek yapacağı bir torba mısır için koca bir ineği veren köylünün dahi bir torba mısırına "ağnam vergisi"⁷ adı altında tahsildarlar tarafından el konulmaktadır. *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda böyle bir durum anlatılmaktadır. Kanlı Osman'ın elindeki bir torba mısır el koyan tahsildara direnmesi üzerine, araya giren muhtar, onu şöyle ikna etmeye çalışır:

"Muhtar, Kanlı Osman'ı tutup usulca çekti bir kıyıya: 'Osman, oğlum, bak hele' dedi. 'Beri bak bu hükümet işidir, hükümet benim, varım yoğum bir çuval mısırımıdır, dememizi anlamaz, alacağını bilir yalnızca.'

-Eyi ama muhtar emmi benim.. hükümetin alacağından bana ne bre muhtar emmi! Hükümetin alacağını benim bir çuval mısırımda ne hakkı vardır?

-Vardır. Bu tahsildar, bu candarmalar köylünün vergi borcuna geldi. Veren verdi vermeyenin malı haciz edildi götürüldü, kendi götürülen de oldu." (Sepetçioğlu 2006: 283-285)

Kanlı Osman, geçim kaynağını evde yiyecek ekmek olmadığı için bir mısır torbasına satmıştır; dolayısıyla "ağnam vergisi"ni vermesi için bir sebep kalmamıştır. Zaten ilk önce "Allahın cahılı" olan Kanlı Osman, Arapça koyun anlamına gelen "ağnam" kelimesini ve bu verginin ne için olduğunu da anlamamıştır. Ancak tahsildar, "odundan da odun bir katılıkta" bu vergiyi almakta ısrarlıdır; Kanlı Osman ise durumu kabullenmekte zorlanmaktadır. Sadık Çavuş'un araya girip vergi borcunu ödemesiyle mesele

⁷ Osmanlılarda küçükbaş hayvandan alınan bir vergi türüdür. Osmanlı resmî kayıtlarında resm-i ganem, âdet-i ağnam şekillerinde geçmektedir. Ağnam vergisi bilhassa büyük ölçüde koyun besiciliği yapan konar göçer Türkmen ve Yörük cemaatlerinden alınmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ağnam resmî, "hayvan sayım vergisi" olarak varlığını ismen sürdürmüştür. 1924 bütçesinde aşar, arazi vergisi ile birlikte ağnam vergisi devlet gelirlerinin %35'ini oluşturmaktadır. Ancak verginin payı giderek azalmaya başlamış, bütçe gelirlerindeki payı 1938'de %19 iken, 1959'da %0.5'e düşmüştür. 1962'de ise tamamen kaldırılmıştır (bk. <http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501899>).

çözülür; ancak bu, köylünün içler acısı durumunu gözler önüne seren bir durumdur (Sepetçioğlu 2006: 285-291).⁸

Bir taraftan ürün vergisi, diğer taraftan yolların bozuk olmasına rağmen alınan yol vergisi⁹, köylüyü canından bezdirmiştir. Yazar, Sadık Çavuş'un dilinden bu durumu eleştirir. Sadık Çavuş'un Ağa'nın oğluna verdiği cevap aynı zamanda bir tür sistem eleştirisi özelliği de gösterir:

"O yol bozuntusu cılgalardan nasıl yürünüp gelinir lan? Köylü denildiyse keçi mi sanılır bunlar? Yol parası almasını biliyor ama? Veremeyene, niye veremiyorsun arkadaş? diye sorduğu, sordurduğu da yok; çekiyor doğru mapushaneye, çekmiyor mu? Yetmemiş gibi çıkarıyor yatağını yorganını yoksulun hacize, haraç mezat sattırıp alacağını almıyor mu? Eyî, bu eziyeti, bu moskofun bile yapmayacağı zalımlığı yaptın hadî, Baş olduğun için hak buldun kendinde; pekey neden aldığın parayı yola yatırıp da fukaraların gidip gelişlerini rahata erdirmezsin? Erdirmeeeeez! Ben bilirim İsmet Paşanı senin, milletin rahatlamasından ödü kopar, yolları yapılırsa Ankaraya yürür gelir bu köylüler, gece yarısı tahtımı elimden alırlar der.

(...)

Yolunu yapmamışsın ki gidip göresin görüp bilesin; yolunu yapmamışsın ki gelip sana derdini anlatsın. Yolunu yapıp gitmediğin yer senin olmaz. Rahmetli babamın lâfıdır bu. Tabî sen Ankarada köşke verip göğdeni oturursan.. nasıl olsa yol parası

⁸ Sepetçioğlu, *Dünden Bugüne ve Yarına-1*'de "Yol Parası Uğruna" başlıklı yazıda, çocuklukta başından geçen böyle bir olaydan bahsetmektedir. Köy berberi Zorbaların Onbaşı, yol parası adıyla salınan vergiyi ödemediği/ödeyemediği için hapse konulacaktır. Karısının çığlıkları herkesi tedirgin etmiştir. Konu komşu bir araya gelip köy berberinin altı lira olan borcunu toplamaya çalışırlar; ancak koca bir sokak dört lira toplayabilirler. Sığırcık Şeyhi'nin araya konulmasıyla mesele halledilir; berber kurtulur (Sepetçioğlu 1999: 65-71; ayrıca bk. Karataş 2007: 211).

⁹ Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ülkede 4.112 km demiryolu, büyük bir bölümü bozuk olmak üzere 18.335 km karayolu vardır. Yeni yollar yapmak, mevcut yolları da ıslah etmek için 21 Şubat 1921'de kabul edilen "Tarik Bedeli Nakdîsi" kanunu ile 18-60 yaşları arasındaki erkekler yol vergisine tâbi tutulmuşlardır. Bu kanun yeterli gelmeyince 19 Ocak 1925'te "Mükellefiyet-i Bedeniye Kanunu" çıkarılmış; "18-60 yaşları arasındaki erkekler 6 günden az 12 günden çok olmamak üzere yol vergisine tabi tutulmuşlardır." (Yıldırım 2001: 36-37).

deyip alıyorsun mol parası deyip alıyorsun. " (Sepetçioğlu 2006: 12-15)

Bu dönemde bir yandan yol vergisi adı altında halktan para toplanırken parası olmayanlar da jandarma eşliğinde işçi olarak yol şantiyelerinde çalıştırılmaktadır.¹⁰ Her iki şartı yerine getiremeyenler ise hapse atılmaktadır. *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda yol vergisini ödeyemeyen köylülerin yolda çalışmak ya da hapse düşmek ikilemi, Ağa'nın oğlu ile "candarma çavuşu"nun arasında geçen konuşma ile okuyucuya sunulmaktadır:

"-Bunlar, bu köylüler neden bu dağ başına toplandılar?

-Bunlar..? Bu köylüler bu çevrenin köylüleridir, yol yapıp taş kıracaklar, onun için toplandılar.

-Niye? İşçi değiller ki?

-(...) Bunlar.. yol parasını veremedikleri için ya hapis yatma ya da yol yapıp taş kırmak zorunda olanlar. Bu gördüklerin yol yapmayı seçtiklerinden getirildi.

-Altı liralık yol parası için he mi? Neden vermemişler?

-(...) Böyle bir kamyon buğdayları olsa bunların da hay çocuk verirlerdi niye vermesinler? Altı lirası olan çeker mi bunca irezilliği?" (Sepetçioğlu 2006: 214-215)

Çoğu otuz yaşının üstünde yolda çalıştırılmak için götürülen "hepsinin de avurdu avurduna geçmiş", "üç beş günlük sakallı", "yarıdan çoğu yırtık, bir kısmı yamalı giyinmiş", "kara şalvarlarının bir ayağı uzun bir ayağı kısa olan", "mintan üstü yelekli" ya da "yalnız mintanlı", "çarığı bağsız, yarım bağlı" hatta "yalınayak" olan, "ancak birkaçının sırtında" "dirsekleri pırtmış", "sırtları yağır olmuş", "yakaları kir içinde" ceketleri bulunan köylüler, paraları olmadıkları için oradadırlar. Onlar adeta evlerinde yiyecek ekmekleri, üstlerine giyecek elbiseleri olmayan insanlardan oluşan bir taburdur (Sepetçioğlu 2006: 205).

---

¹⁰ Prof. Dr. Nusret Fişek'e göre "CHP'yi kırsal bölgelerde yol vergisi yıkmıştır." (http://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_1/30.html) Yazın hasat zamanında jandarma kontrolünde yol yapımına gönderilen köylüler CHP iktidarına tepki duymuşlardır. Yol yapımına giden köylüler hasatlarıyla ilgilenemedikleri için ürün rekoltesi düşmüştür.

Bu eziyeti, sadece Müslümanlar değil, gayr-ı müslimler de Varlık Vergisi¹¹ ile çekmektedir (Sepetçioğlu 2004b: 162).

İnönü Döneminde bir taraftan yol vergileri diğer taraftan aşar vergisinin bir benzeri olan vergiler halkı zor durumda bırakmaktadır. CHP bürokrasisinin halkı horlayan bu tavrı ve baskıcı yönetiminden dolayı halk DP'ye yönelmiştir. Sepetçioğlu, II. Dünya Savaşı yıllarında, 1940'ta konulan Millî Koruma Kanunu¹², 1942'de yürürlüğe giren Varlık Vergisi ve Millî Mücadele için konulmuş ve 1925'te kaldırılmış olan Ayniyat Vergisi'nin 1943'te tarım ürünlerine yeniden getirilmesi gibi, İsmet İnönü'nün belki bir zorunluluktan dolayı aldığı ekonomik tedbirleri ve halkı zor durumda bırakan olayları eserlerinde işlemiştir.

¹¹ Resmî gerekçesi hükümet tarafından "olağanüstü savaş koşullarının yarattığı yüksek kârlılığı vergilemek" olarak dile getirilen "Varlık Vergisi, 11 Kasım 1942 tarih ve 4305 sayılı kanunla konulan olağanüstü servet vergisinin adıdır. Türkiye vatandaşı olan gayrimüslim azınlıkların servetinin önemli bir bölümüne bu vergi ile devletçe el konulmuş, vergiyi ödeyemeyen veya ödemeyen kişiler Aşkale'de kurulan çalışma kampına gönderilmiştir.". Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından basına kapalı olarak yapılan CHP grup toplantısında "aynı zamanda bir devrim kanunu" olarak nitelenen kanunun amacı piyasaya egemen olan yabancıları ortadan kaldırarak, "Türk piyasasını Türklerin eline vermektir." (Aktar 1999: 11) Tahakkuk eden vergiler 18 Aralık 1942'de açıklanmıştır. Tahakkuk eden vergilerin %87'si gayr-ı müslim, %7'si Müslüman mükelleflere yüklenmiştir. Geri kalan %6 ise değişik kalemlerde olup, bunların da çoğu gayr-ı müslim azınlıklar ve ecnebilere oluşturmaktaydı. Bu verginin sonuçları ise şu şekilde özetlenebilir: "Varlık Vergisi kanunu ile toplam 314.900.000 TL. vergi tahsil edildi. Bu rakamın %70'i İstanbul'da toplandı. Toplam tahsilat, 394 milyon TL. olan 1942 devlet bütçesinin %80'ini buluyordu. 1935 sayımında Türkiye nüfusuna oranı %1,98 olan gayr-ı müslim azınlıklar, vergiden sonra başlayan göç nedeniyle 1945'te %1,56'ya, 1955'te %1,08'e düştü ve 2007'de %0.2'nin altındadır." (http://tr.wikipedia.org/wiki/Varl%C4%B1k_Vergisi) Bu vergi sonucunda fatura İnönü'ye çıkmıştır (Varlık Vergisi'nin nedenleri ve sonuçları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Aktar 1999: 10-21).

¹² Millî Koruma Kanunu İsmet İnönü Hükümeti tarafından 26.01.1940 tarihinde çıkarılmıştır. Bu kanun fevkalade hallerde "Devletin bünyesini İktisat ve Millî müdafaa bakımından takviye maksadiyle" yürürlüğe girmiştir. Bu fevkalade durumlar ise kanunda üç madde halinde zikredilmiştir. "A- Umumi veya kısmi seferberlik, B- Devletin bir harbe girmesi ihtimali, C- Türkiye Cumhuriyetini de alakalandıran yabancı devletler arasındaki harb hali". Millî Koruma Kanunu iç ve dış ticarete artan müdahale ve kısıtlamaların yanında iktidara fiyat ve arzı belirleme, halkı zorunlu çalıştırma yetkisi de vermektedir (Bu kanunla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çavdar Tarihsiz: 2062; <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/816.html>; http://www.ekodialog.com/Konular/millilestirme_kanun.html ve http://www.ydk.gov.tr/Genel_Rapor_2000/IA.htm).

Tarım

1939-1945 arasında Türkiye, savaşa girmemiş olmakla beraber, savaş ekonomisinin getirdiği bütün olumsuzluklardan nasibini almıştır. Her gün savaşa girme ihtimali ile seferberlik havasına girilmiş, genç nüfusun önemli bir kısmı üretimden çekilip askere gönderilerek¹³, çeşitli sektörlerde, özellikle tarımda, işgücü kıtlığı oluşmuş ve üretim aksamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yoğun bir şekilde yaşandığı ve Türkiye'nin sınırlarını zorladığı dönemde bu korkunun yanı sıra kuraklık da halkın ve devletin belini bükmektedir. Halk, kuraklık sonucu oluşan kıtlık sebebiyle buğday bulamamakta, bu sebeple arpa ve darı ekmeği yemektedir (Sepetçioğlu 2006: 42). İsmet Paşa ise Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na girme ihtimalinden dolayı köylülerden aldığı buğdayları tedbiren ofislerde bekletmekte; bu durum ise milleti mağdur etmektedir. Ayrıca depolarda bekletilen buğdayların çürümeye terk edilmiş olması da döneminde ve daha sonraları eleştiri konusu olmuştur. Sepetçioğlu da fırsat buldukça *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu* romanında hükümetin bu politikasına, Sadık Çavuş'un dikkatiyle, temas etme gereği hisseder (Sepetçioğlu 2006: 84-85):

"Millet bir yandan arpa kırmasına muhtaç durur bir yandan da yarı aç gezerken o tonlarca buğday toprakların altında çürütülür mü?. Hiç değilse bir yıl öncekini dağıttır, parasıyla sattır hay Allahın kulu, yeni yılını koy ambara. Hadi o kadarına aklın ermiyor ne diyeyim, doğru dürüst depolar yaptırt bari, o da yok. Gelgelelim millete eziyet dedin mi tümen tümen, paşanın akli makine gibi çalışır hemen. Kamyon kamyon çürümüş buğdayı aşağı dereye dökerken gözlerimle gördüm ben, o yıl dere de akıyordu, onca kamyonu nereden buldularsa.

Hani harp ula velet! Harp bizim sınırların ötesinde bre! Sanki bu memleket hiç harp görmedi; bu ne biçim harp ise el dövüşüyor korkusu bize düşüyor." (Sepetçioğlu 2006: 19)

Millet, ekme bulamazken buğdayların yöneticiler tarafından depolarda çürütülmesi dışında başka bir problem de çürümeyen

---

¹³ Savaş yıllarında resmen seferberlik ilan edilmemiş olmasına rağmen barış zamanında 120.000 olan asker sayısı 1.500.000'a çıkarılmıştır. Bu ordunun beslenmesi ve donatılması bütçeye büyük bir yük getirmektedir. Bu ise enflasyonu körüklemektedir (Zürcher 2006: 289).

buğdayları, dönemin ofis memurlarının ya tek başlarına ya da diğer kurum çalışanlarıyla birlikte el altından satmalarıdır. Halkın buğdayların çürütülmesinden ve çürümeyenlerin ise el altından satıldığından haberi vardır. Belediye başkanının en yaşlı amcası adeta halkın sözcüsü gibidir:

“‘Yeğen suçsuz evet’ dedi. ‘Bir kere ofisin beklemeli bütün buğdayları çürüyor, doğru. Buyruk İsmet Paşamızın buyruğudur deyip ağız açmıyoruz ama göz göre göre de bunca buğdayın çürümesi, te Ankaralardan İstanbullara Edirnelerece millet karne ekmeği bulacağım diye ipte oynarken bunca buğdayın çürümesi hoş olmamalıdır. Yeğenimiz akıllılık etmiş, buğdayı sahiplenmiş, aşk olsun derim ben. Kağıt yazıp tutmuşlar mı? Tutmuşlar. Ne demişler? Buğday çürüdü, mikroplandı, yaktık demişler bu kağıtta. Kaymakam da kabullenip imzayı basmış mı? Basmış. Bunca möhüm adam yalan söylemez söyleyen millettir.’”¹⁴ (Sepetçioğlu 2006: 224-225)

Ülkede hüküm süren kıtlık sebebiyle izinsiz buğday taşımak yasaklanmıştır. Buğday taşıyabilmek için buğday taşıma izin kağıdının olması gerekmektedir. Ülke, Sadık Çavuş’a göre, adeta “urus memleketi”ne dönmüştür (Sepetçioğlu 2006: 211-213, 232-233).

Ülkedeki kuraklık buğdaya olan ihtiyacı daha da artırmış; “tuzu kuru olma”yan, “suratı yağmur gördüğünde oyna”yan köylüyü perişan bir hâle getirmiştir (Sepetçioğlu 2006: 249). Kuraklık ne insanlara ne de hayvanlara yiyecek bırakmış; köylü bir yandan kendini, diğer taraftan da hayvanlarını doyurmak zorunda kalmıştır. Yazar, *Cevahir İle Sadık Çavuş’un Buğday Kamyonu*’nda, Ağa’nın oğlunun vasıtasıyla, köylünün “kışı kapalı ahırlarında geçen yıldan kalma kuru samanla geçir”en “çoğu bir deri bir kemik

¹⁴ 11 Ocak 1942’de Ankara’da 13 Ocak 1942’de de İstanbul’da halka ekme karnelerinin dağıtımına başlanmıştır. Kaymakamlıklara gidemeyecek durumda olanların karneleri liseli kız ve erkek öğrenciler tarafından evlerine teslim edilir. Yapılan açıklamaya göre 7 yaşına kadar olan çocuklara günde 187.5 gram, erişkinlere 375 gram, ağır işçilere ise 750 gram ekme verilecektir. İstanbul’da 19 Ocak 1942’de başlayan karne ile ekme dağıtım uygulaması 1946 yılına kadar sürer. Karne yöntemi daha sonra bazı temel tüketim mallarına da uygulanacaktır. 6 Mayıs 1942’de karne ile ekme istihkakı giderek azalarak kişi başına verilen ekme miktarı 150 grama düşürülür. 1 Eylül 1942’de ekme karne uygulamasının üç büyük şehirde (İstanbul, Ankara, İzmir) sürdürülmesine, diğer illerde kaldırılmasına karar verilmiştir (<http://ekonomitarihi.blogspot.com/2006/01/1942.html>).

kalmış", "karnı doymamış" bir hâlde otlamaktan dönen inek ve danalarının kuraklıktan nasıl etkilendiklerini okuyucunun dikkatlerine sunar (Sepetçioğlu 2006: 281).

Susuzluk kuraklığı artırmakta; insanlar tarlalarını sulayacak su bulamamaktadır. Buna rağmen bile adaletsizlikler sürmekte; keyfi uygulamalarla kuyular kapatılmakta; mevcut su da köylünün tarlasına değil, zengin "kötü Osmanlı artığı eşraf takımının" tarlalarına akıtılmaktadır (Sepetçioğlu 2006: 45-47, 51-52).

Toprakların haşhaş ekimine uygun olmasına rağmen İsmet İnönü'nün Amerika baskısıyla haşhaş ekmeyi yasaklaması belki de köylüye vurulan en büyük darbedir (Sepetçioğlu 2004a: 115-116). Köylü en önemli gelir kaynaklarından birini kaybetmiştir. *Karanlıkta Mum Işığı*'ndaki CHP yanlısı kaymakam bunu "Amerika'nın böyle bir zamanda haşhaş ekimi yasaklamasında ağır" basmasının "Demokrat Partiye bir yeşil ışık yakma" olarak algılanabileceğini yorumlar ve bu düşünce onu ürkütür (Sepetçioğlu 2004a: 167). "İsmet İnönü Hükümeti" bütün bu yapılanların Milli Koruma Kanunu gereğince olduğunu vurgulamaktadır. Üstelik haşhaş ekilen araziye onun yerine ekim için herhangi bir ürün önerilmemektedir. Haşhaşa kaçakçıların 50-60 lira vermesine rağmen devletin Toprak Mahsulleri Ofisi iki yıl öncesinin fiyatı olan 30 lira ile satın almak istemektedir (Sepetçioğlu 2004a: 22). Köylü bütün baskılara rağmen ürününü devletin verdiği bu fiyata ofise vermek istememekte, onun yerine daha yüksek fiyat teklif eden Antepli, Adanalı kaçakçılara satmayı tercih etmektedir.¹⁵ Diğer taraftan devlet, kaçakçılığı önlemek için yasalar çıkartmakta, bu yasalar çerçevesinde kaçak malı yakalayana ya da yakalatana, yakalanan malın değerinden pay vermektedir (Sepetçioğlu 2004a: 104, 110).

Bu dönemde İsmet İnönü'nün köylünün can damarlarından biri olan haşhaş ekimini sırf Amerika'nın isteği üzerine yasaklaması onu halktan uzaklaştırdığı gibi, halkı da yeni kurulan DP'ye

---

¹⁵ Yazarın babası da topraklarına haşhaş ekmiştir. Sepetçioğlu, babasının ve köylülerin elde ettiği haşhaşı satmada yaşadığı sıkıntıları izleme fırsatı bulmuştur. *Dünden Bugüne ve Yarına-1*'de "Haşhaştan Ekmeğe" başlıklı yazıda anlatıldığına göre, köylüler, haşhaşın Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satılması şart olanını, ofisin gönlünden kopan fiyata vermekte, geriye ürün kalmış ise onu da tüccara açıktan, kaçakçıya gizliden satmaktadır. Haşhaş alımına gelen kaçakçılar, ürünün vaktini saatini çok iyi hesaplayıp, günü geldi mi şehre doluşmakta, "iyi mala çok para" diyerek tezgâhlarını kurmaktadırlar (Sepetçioğlu 1999:169-175).

yaklaştırmıştır.¹⁶ Köylünün DP'ye yaklaşmasında, başka sebeplerle birlikte, DP'nin halk tabanının oyunu alabilmek için milletvekillerinin birçoğunu köyden seçmiş olmasının da katkısı olduğunu kabul etmek gerekir.

Seçim arifesinde İsmet Paşa'nın, köylüleri çıldırtacak, haşhaş ekiminin yasaklanması kararına CHP'liler dâhil kimse bir anlam verememektedir. Bu "Demokratların sesi gümbür gümbürken" alınacak bir karar değildir. Bu karar, İnönü'yü köyden ve köylüden iyice uzaklaştırır. Emniyet amiri bütün gece alınan bu kararı düşünür:

"Deli bunlar, (...) deli değilse aptal, aptal değilse gözü kara. Seçim arifesinde, ortalıkta Demokratların sesi gümbür gümbürken sen kalk böyle bir ilçede ilçenin can damarı geçim kaynağını kurut, yasakla. Hem de dünyanın en birinci afyonunu yok et." (Sepetçioğlu 2004a: 117)

DP'nin iktidar olması belki de en çok köylüleri sevindirmiştir; çünkü CHP ne kadar şehirlere ve bürokrasiye dayanıyorsa DP de o kadar kırsal kesime ve çiftçilere dayanmaktadır. DP'nin ilk iktidar olduğu yıllarda köylülere Toprak Mahsulleri Ofisi ve devletin İsmet Paşa Döneminden kalma bütün borçlarını ödemesi de onun köylülere ne denli yaslandığını göstermesi bakımından önemlidir. Tabii bu ödemenin yapılabilmesinde 1949'un kötü hasadından sonra, 1950 ve 1951'in iyi hasatlarının da payı vardır (Sepetçioğlu 2004b: 135-136). DP de bürokrat kesimini oluşturunca, özellikle 1955'ten sonra, bu tavrını değiştirecek; köylüye soğuk durmaya başlayacak; artık gerçek anlamda köylünün sıkıntılarıyla

---

¹⁶ Köylüyü DP'ye yaklaştıran önemli nedenlerden birisi tarıma yaptığı yatırımlar olmuştur. "Tarımda bu gelişmeyi elde etmek için D.P. çeşitli araçlar kullanmıştır. Bir kere, doğrudan doğruya tarım alanını genişletmiştir. (...) İkincisi gizli işsiz durumunda olan fazla nüfus, belirli bir oran içinde de olsa, bu yeni çalışma alanlarında istihdam edilmiştir. Üçüncüsü, tarım kesiminde yaygın bir makineleşmeye gidilmiştir. D.P., kısa bir zamanda, memleketteki traktör sayısını on misli artırmıştır. Ayrıca, mibzer, biçer-döver gibi alet ve makineler de ithal edilip, kolay işleyen bir kredi mekanizması yoluyla, köylüye aktarılmıştır. Dördüncüsü, ürünün nakil ve muhafazası için yeni imkânlar geliştirilmiş ve özellikle depolama alanında büyük bir hamle gerçekleştirilmiştir. Beşincisi, Ziraat Bankası kanalıyla, tarım kesiminin kredi ihtiyacı geniş ölçüde karşılanmıştır. Altıncısı tarımsal fiyatlar yükseltilerek, köye çok daha büyük miktarda para akması sağlanmıştır. Bütün bu tedbirlerin yanı sıra, tabiatın yardımı ve dünya konjonktürünün uygun olması da tarımdaki gelişmeyi kamçılamıştır." (Eroğul 1990: 87-88)

uğraşmayarak, sadece uğraşiyor gibi yapacaktır. Bunu milletvekili seçilen Etem Efendi'nin tavırlarında görmek mümkündür:

"Etem Efendi (...) kimine kısaca hal hatır soruyor, kimine hasta çocuğunun hastalığını, dertli karısının derdini, tarla su sıkıntısının durumunu unutmadığını gösterme çabasında terliyordu. Sorularının içinde parayla, vermekle, et ve ekmekle ilgili küçücük bir işaret yok, olmamasına elinden gelen gayretin hepsini gösteriyordu." (Sepetçioğlu 2004b: 132)

DP döneminin en önemli özelliklerinden birisi modern tarıma geçilmesidir. "DP iktidarında etkisini bugüne kadar hissettiğimiz atılımlardan biri de tarım alanındaki makineleşmedir. Buna, tarım kesiminde modern girdilerin kullanılması da diyebiliriz. (...) Traktörün tarıma girmesi biçiminde de anlatabileceğimiz tarımda makineleşme, Marshall Planı uyarınca kendini göstermiş ve kısa sürede tarım alanında kullanılan traktör sayısı 1950'nin hemen hemen 15 katına çıkmıştır." (Çavdar Tarihsiz: 2071; bk. Aydemir 2000: 218-220; bk. Zürcher 2006: 326-327).

DP iktidarı sırasında, Marshall Planı kapsamında geliştirilmeye çalışılan tarımda traktörü kullanma oranının artırılma gayretleri beraberinde işgücü fazlalığından doğan işsizlik ve traktörün yedek parçasını bulmada yaşanan çeşitli problemler¹⁷ gibi sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Sepetçioğlu'nun *Güneşin Dört Köşesi*'nde tarımda traktör kullanılmaya başlanmasıyla ilgili satırları bulmak mümkündür. Yazar, traktörün arkasındaki yükü yolda tozu dumana katarak gitmesindeki ihtişama zaman zaman vurgu yapar (Sepetçioğlu 2004b: 30-39).

Ulaşım

İsmet Paşa Döneminde ulaşım için daha ziyade tren kullanılmaktadır. Bu dönemde halk tarafından beyaz ve kara olarak isimlendirilen iki türlü tren vardır. Beyaz tren lüks olduğundan daha ziyade devlet büyükleri tarafından tercih edilmekte ve halk tarafından ulaşılmazlığın sembolü olarak görülmektedir. İnönü, bu trenle zaman zaman yurt içinde seyahatlere çıkmaktadır. Bu seyahatler sırasında kara treni bile bilmeyen halk, beş altı kilometre yol yürüyerek, tren garlarını doldurmakta; ancak onunla

---

¹⁷ Örneğin Aziz Nesin "Medeniyetin Yedek Parçası" adlı hikâyesinde bu durumu eleştirel bir tutumla ironik bir tarzda işlemiştir (Adı geçen hikâye ve bu hikâye hakkındaki değerlendirme için bk. Kaplan 1992: 221-229).

konuşma hatta görüşme fırsatı dahi bulamamaktadır.¹⁸ Sadık Çavuş, beyaz trenle gelen İnönü'yü ve bu durumu şöyle eleştirir:

"Yav bu milletin yarısından çoğu daha kara trene adımını atmamış kara tren nedir bilmemiş bre. Padişahlığı niye yıktık? Ayrıcalık olmasın, ayrıcalar kalsın ortadan diye değil mi? Başları da bu yoksul millettten ayrı yaşamasınlar diye değil mi he mi? Öyleyse bu beyaz tren padişahlığı nedir pekey? Söylesene, hadi söylesene! Pekey sustuk, beyaz trene de sustuk; gelsin de aramıza nasıl gelirse gelsin dedik. Koştuk hepimiz görmeğe. Millet İsmet Paşamız geliyormuş aman mübarek yüzünü görelim diye sabahın erkeninden düştü mü yola?. Yol dediğin istasyon yolu, beş kilometre, şose deniyor adına şoseye bak sen toz toprak taş deryası. Milletin çoğu yalınayak bu yola çapıp yürüdü. Bekle babam bekle ne gelen var ne giden. Bekle babam bekle ne gelen var ne giden. İstasyon istasyon olalı öyle bir karabalık görmemiş." (Sepetçioğlu 2006: 16-17)

Beyaz trenden başka kara trenlerin yemekli vagonları da lüktür. Yemekli vagon kara trenlere Ankara'dan sonra eklenmektedir. Buraya üçüncü mevkide gidenler girememekte; "ancak su doldurmağa" indiklerinde "süslü kadınların süzölmüş süslerini, giyinmişliklerini falan" şöyle bir gördükleri olmaktadır (Sepetçioğlu 2004b: 199).

Daha önce de işaret edildiği gibi, bu dönemde yol vergisi adı altında insanlardan para toplanmaktadır. Bu parayı ödeyemeyenler ise bunun karşılığı olarak ya hapis yatmaktadır ya da jandarma nezaretinde işçi olmadıkları hâlde taş kırmada veya yol yapımında çalıştırılmaktadır. Bu durumdan bu işe nezaret eden jandarma da köylü de memnun değildir (Sepetçioğlu 2006: 214-215).

"Köylünün kentlinin yol parası ödemekten canı" (Sepetçioğlu 2006: 201) çıkmasına rağmen İnönü Döneminde karayolları bozuk ve işlek değildir. Türkiye'de karayolları vasıtaları yeni yeni artmaya başlamıştır. Bu dönemde ulaşımda yaşanan güçlüklerden dolayı demiryolları tercih edilmektedir.

---

¹⁸ Yazar, *Dünden Bugüne ve Yanna-1*'de "Camdaki Yüz" başlıklı yazıda belirttiğine göre çocukluk yıllarında İsmet İnönü'nün beyaz trenle Zile'den geçmesine şahit olmuştur. Bu yazıda, Sepetçioğlu'nun ve Zilelilerin İnönü'yü görmek için tren garına kadar beş kilometrelik yolu yürümelerine rağmen, onu görememeleri anlatılmaktadır (Sepetçioğlu 1999: 135-141).

DP'nin iktidar olduğu yıllarda, demiryollarından çok karayollarına önem verilmeye başlanmıştır.¹⁹ Bu, hâlâ Türkiye'de konunun uzmanları tarafından tartışılan bir durumdur. Karayollarına bu kadar bağımlı olmak kısa vadede bir rahatlama sağlamakla beraber uzun vadede ülkenin kaynaklarının israf edilmesine yol açmıştır.

DP'nin iktidar olduğu 1950-1960 yılları arasında ülkeye getirilen yabancı marka kamyonlarla karayollarının daha da işlek olarak kullanıldığı, otomobil ve kamyon sayısının arttığı ve bu sayının gün geçtikçe artırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Çünkü otomobil ve kamyon sayısının artması Türkiye'yi "Büyük Türkiye", "Küçük Amerika" olmaya yaklaştıracaktır. İzak Kohen Usta adeta DP'nin sözcüsü gibidir:

"Bak işte bu, otomobil otomobil.. Kaç tane koca şehirde? Üç mü, beş mi, on mu? Yüz olmalı be kuzum on bin olmalı. Yollar kamyon dolmalı. Kağnı gıcirtısından ne geçer eline; bir solukta varamadığın yere benim diyebilir misin Murat Efendi?" (Sepetçioğlu 2004b: 103)

Ayrıca Menderes döneminde NATO yolunun yapımı da plan aşamasındadır. Bu yol Balıkesir civarında olup NATO tarafından gerektiğinde uçak pisti olarak da kullanılabilmesi amacıyla yapılmış çok geniş, düzgün yoldur.²⁰ Bu yolun yapılacak olması özellikle her zaman menfaatini koruyanların ilgisini çeker. *Güneşin Dört Köşesi*'nde bu durum gözler önüne serilir (Sepetçioğlu 2004b: 131, 279).

1950'li yıllardan itibaren Türkiye tercihini karayolu yönünde kullanır; mevcut iktidar ve daha sonraki iktidarlar demiryolu yerine karayolunu tercih etmişlerdir. Gelişen ve güzelleşen karayolları insanları daha rahat tercihlere yöneltmiştir. Halk da "tıklım tıklım dolmuş kara tren" in kompartımanlarında üç gün, üç gecede gittiği mesafeyi otobüslerle on iki saatte gitmesi üzerine tercihini bu

---

¹⁹ Örneğin 1950'de yapılan yol tesviyesi 266 km iken 1958'de 1216 km yol tesviye edilmiş, 1950'de 375 km olan temel tabaka yerine 1957'de 2154 km temel tabaka işlenmiş, 1950'de 432 km olan asfalt kaplama işi yerine 1958'de 1806 kilometre asfalt kaplanmıştır (Aydemir 2000: 208; bk. Zürcher 2006: 327). Karayolu yapımına önem verilmesinde ABD Federal Karayolu Teşkilatı'ndan gelen bir uzman grubunun inceleme sonucunda sunduğu rapor da etkili olmuştur; dönemin yöneticileri bu raporu benimseyerek demiryollarından çok karayollarına önem vermişlerdir (bk. Yıldırım 2001: 49).

²⁰ bk. <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=nato+yolu>

yönde kullanmaya başlamıştır. *Güneşin Dört Köşesi*'nde İrfan, karayolları ile demiryolları ile yolculuğun karşılaştırmasını şöyle yapar:

“Üç gün üç gece tren isi, tren langırtısı, tren acıkması. İstasyonlarda içecek su için, yiyecek ekmek için koşuşturmalar yahut satıcı çağırılmalar; tıklım tıklım dolmuş kompartımanlarda durmadan değişen insan kokuşmuşluğu.

(...)

Otobüs işliyormuş; onunla geldi hem de oniki saatte geldi; yollar düzgün idi, durmadan yapılmakta idi bozuk olanları.. görülüyordu, seçiliyordu, anlaşılıyordu. (...) Otobüste insan kokuşmuşluğu yerini daha bir kolonya kokusuna sarmış, gül şişelerinde temizliğe vermişti.” (Sepetçioğlu 2004b: 199-200)

Sepetçioğlu, *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu ve Güneşin Dört Köşesi* adlı eserlerinde gerek CHP gerekse DP'nin ulaşım konusundaki tavırlarını eserin içindeki kahramanların düşüncelerini aktararak okuyucuya sunmaktadır. Bu eserlerdeki ilgili satırlardan 1940-1960 yılları arasında karayollarındaki gelişmenin olumlu yansımaları ve halkın da bu olumlu yansımayı hemen değerlendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Sanayileşme

Türkiye'nin DP'li yıllarında özellikle ABD'nin yardımlarıyla fabrikalaşmaya büyük yatırımlar yapıldığı görülmektedir. Bu yıllarda Menderes'in “Büyük Türkiye”, “Küçük bir Amerika” olma ve “her mahalleden bir milyoner” çıkarma hayali uygulamaya konulmuştur (bk. İnel 1990: 80-81; Çavdar Tarihsiz: 2069). Menderes Döneminde Türkiye'de sanayileşme ile doğru orantıda yeni fabrikalar kurulmaya başlanmış ve bunun doğal sonucu olarak da “işçi sınıfı” kavramı literatürümüze yavaş yavaş girmeye başlamıştır (bk. Zürcher 2006: 300).

Menderes Döneminde “Küçük Amerika” olma hayaliyle sanayileşme çalışmalarına ağırlık verilmiştir. DP muhalefetteyken devletçiliğin aleyhinde olmasına ve iktidara, devlet işletmelerini sine-i millete iade etmek sözüyle gelmesine rağmen kamu iktisadi teşekküllerinin (KİT) sayıca ve nitelikçe büyümesi için gayret göstermiştir (bk. Çavdar Tarihsiz: 2071; bk. İnel 1990: 163-164).

²¹ Ancak halk, eski binaların yıkılarak yerine fabrikaların yapılmasına sıcak bakmamaktadır. Çünkü eskisi yıkılırken hiçbir kayıt gözetilmemektedir.

Güneşin Dört Köşesi romanında halkın, aynı zamanda yazarın sözcüsü durumundaki çarık imalatçısı Çedikçi Sarı Cemal Efendi²², modernleşmek ve sanayileşmek adına yapılan bütün bu olup bitenlere karşıdır. Aslında Çedikçi Sarı Cemal Efendi fabrika yapılmasına karşı değildir; ancak halkın faydasına olacak, kaynakların israf edilmeyeceği fabrikaların yapılmasını istemektedir. Etem Efendi ise halkın ve devletin menfaatinden çok kendi menfaatini düşünmekte bunu da "medeniyet" olarak nitelemektedir. Halkın, yani Çedikçi Sarı Cemal'in itirazı medeniyete değil, kendi menfaatlerini medeniyet olarak niteleyenlerdir:

"Lastik, dedin. Medeniyettir, olabilir, kullandığın yere göre. Beğenmediğin çarığı köylünün ayağına lâyık bulmadın. Güzel. Gelgelelim lastiğin yanında çarık.. çok daha iyidir, bana sorarsan da medenidir. Sen, hiç lastik giyinmiş çocuk ayağı gördün mü? Çocuğu bırak, büyük adam ayağı, kadın kız ayağı gördün mü? Ben gördüm, baktım. Siz, senin şirketin, dışardan, yabancı malı olarak getirttiniz, laf kalabalığıyla sattınız, köylünün de, fukaranın da üç kuruşunu çekip aldınız. Sonra? Baktınız mı eğilip ayaklarına? Cılk yara içinde cılk yara! Kokudan yanlarına varılmıyor. Ben çedikçi işimi bunun için bırakamam; evimi bahçemi daha çok köylünün, çocuk kız kadın demeden, ayağı cılk yara içinde kalsın diye.. satamam." (Sepetçioğlu 2004b: 117)

Aslında Çedikçi Sarı Cemal Efendi, Etem Efendi'nin onun evini yıkarak yapmayı planladığı lastik fabrikasının halk için zararlı olacağını ve devletin kaynaklarının israf edileceğini düşünmektedir.

---

²¹ 1960'lara geldiğinde Türkiye'de var olan büyük işletmelerin % 60'ı DP İktidarı tarafından 1950-1960 arasında kurulmuştur. "1950 yılında 103 devlet işletmesi sanayide faaliyet gösterirken, bu sayı on yıl sonra 219'a ulaşmıştır. (...) 1960 yılında devlet işletmeleri sanayideki istihdamın yüzde 43'ünü sağlayıp, ücretlerin yarısını öderler. (...) 1950'lerin ilk yarısında toplam yatırımlar içindeki devlet payı, bir önceki dönemde olduğu gibi yüzde 60 dolayında, yüksek bir noktadır. 1954'te dünya tahıl fiyatlarının hızla düşmesinden sonra yatırımlarda önceliğin tarımdan sanayiye kaydırılmasıyla, devletin toplam yatırımlar içindeki payı bu yüzde 60 sınırını da aşar." (İnsel 1990: 165-166)

²² Yazar, *Dünden Bugüne ve Yanna-1*'de "İpin Hesabı" başlıklı yazıda, çocukluk yıllarında tanıdığı Çedikçi Sarı Cemal Efendi adlı bilge bir kişiden bahsetmektedir (Sepetçioğlu 1999: 188-193).

Bu, ona göre sanayi değildir. DP Döneminde Türkiye iyiden iyiye dışa bağımlı hâle gelmiştir. Öz kaynaklara yeterince yaslanmadan dışa bağımlı olarak meydana getirilen sanayileşme ülke faydasına değildir. Halkın ariflerinden olan Çedikçi Sarı Cemal Efendi de bunun farkındadır. Ona göre sanayi denilen şey “kap kaç işi”dir. Lastiğin ham maddesi yurt dışından gelmektedir; bu ise paranın yurt dışına gitmesidir. Ona “kalırsa para dışarı gitmemeli, dışardan gelmeli, öyle bir sanayi..” kurulmalıdır (Sepetçioğlu 2004b: 120).

Diğer Hususlar

“Bugünkü Türkiye” üçlemesinde sosyal ve siyasi olaylara duyarsız kalmayan Sepetçioğlu, bu seride yer alan romanlarında yukarıda bahsedilenlerin dışında toplumu ilgilendiren diğer problemlere de temas etmeye çalışmıştır.

Bunlardan birisi Türkiye'nin Batı'ya yaklaşma politikasıdır. Tanzimat Fermanı ile Türkiye, yönünü Batı'ya çevirmiştir. Bu ferman “Türkiye'deki batılılaşma hareketinin ilk resmî beyanı”dır (Akyüz 1982: 4). Ancak gerek bu ferman ilan edildiğinde gerekse ilerleyen tarihlerde “millet-i hâkime” Batı'ya yaklaşmaya sıcak bak(a)mamıştır. Bu sebeple İnönü Döneminde de ülkenin Batı'ya yaklaşması halkı endişelendirmektedir. Özellikle İngiltere'ye karşı olumsuz bir yaklaşım söz konusudur. Bu açıdan torunu Yasin, İngiliz kızını eve gelin olarak getirmek isteyince Hacı Arif Bey'in tepkisi oldukça dikkate değerdir. Bu tepki İngiliz kızının eve gelin olarak gelmesine değil, zihniyete, yani Batılılaşmaya karşıdır:

“Kesinlikle: ‘Olmaz!’ dedi. ‘İngilizin işi yok evimde. İngilizin girdiği yerde bit ürer sadece, yok! İngiliz istemem. Bre bu İngilizin adımını attığı yerde kardeş kardeşi keser gık demeden torunum.” (Sepetçioğlu 2004a: 34)

1940'lı yıllarda yönetimle ya da rejimle ters düşenlerin sürgüne veya çeşitli suçlar isnat edilerek hapisaneye gönderildiği bilinmektedir. Özellikle bu dönemde Sinop (Sepetçioğlu 2006:142) ve Çorum Hapishanesi siyasi suçluların gönderildiği mekânlar olarak ünlenmiştir. *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda Çorum Hapishanesine bir sürgün yeri olarak sık sık vurgu yapılmaktadır. Roman kahramanlarından Sadık Çavuş da bu hapishanede yatmıştır. Bu hapishane ile ilgili bilgiler onun gözünden okuyucuya sunulmaktadır:

“Çorum hapishanesi bizim oraların en ünlü hapishanesiydi o vakitler. Te İstanbullardan Ankaralardan adam sürülüp gönderilirdi. Çoğu hırgürcü, akli başından on adım fırlak, bir kısmının gönlü

olmayacak hayallemelerin ardında abuk sabuk düşünüp söyler takımından.." (Sepetçioğlu 2006: 99)

Tarih boyunca adam kayırma ve rüşvet var olagelmıştır. Bunlar arttığında devletler zeval bulmuş; azaldığında ise hayatlarını devam ettirmişlerdir. Yakın dönem tarihi metinlerimizden Tanzimat ve İslahat Fermanlarında da rüşvete ve adam kayırmaya dikkat çekildiğini görmekteyiz (bk. Kaplan ve Diğerleri 1987: 1-4). Ancak bu meselenin çözülemediği de aşikârdır. Gerek İsmet İnönü gerekse Adnan Menderes hükümetleri adam kayırmanın ve rüşvetin varlığını ve zararlarını bilmekle beraber etkili tedbirler alarak bunu engelleyememiş; rüşvet almış başını gitmiştir. *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda kaymakam, belediye başkanı ile yaklaşan seçimler ve kendisinin durumu hakkında konuşurken adam kayırmaktan söz açarak, "Köküm kökenim, kendimden başka.. hani dayım mayım da yok. (...) Dayım olsa Ankarada İstanbulda daha büyük daha önemli işlerin başında olurdum demeğe getirecektim." (Sepetçioğlu 2006: 83) der. *Güneşin Dört Köşes'i*'nde de İrfan'ın meziyetleri anlatılırken onun rüşvet konusundaki tavrına değinilir. İrfan'ın "herkesin rüşvetle yatıp kalktığı günlerde" rüşvetten nasıl öğrendiğinden ve "rüşvet veren bir herifi ayağının altına alıp dairede herkesin gözü önünde tekme tokat koğduğunu gören bilen çok kişi"nin varlığından bahsedilir (Sepetçioğlu 2004b: 194).

Son olarak da tarih boyunca önemli fonksiyonlar üstlenen vakıfların İsmet İnönü Döneminde de, sessiz sedasız, milli birliği güçlendirici, etkin rol oynamaya devam etmeye çalıştığı görölmektedir. Bununla birlikte herhangi bir rejim tehdidi oluşturmamasına rağmen "İsmet Paşa hükümeti" tarafından vakıflara ön yargıyla yaklaşılmaktadır. Örneğin olayların Temir Hoca Vakfı etrafında şekillendiği *Karanlıkta Mum Işığı*'nda yerel yöneticiler bu vakfı kapatmaya çalışır; bunun için fırsat kollarlar. Hacı Arif Bey ise vakfın zarar görmemesi ve devam etmesi için uğraşmaktadır. Ankara'ya okumaya gittikten sonra bir İngiliz kızıyla evlenmek için Hacı Arif Bey'i ikna etmeye çalışan torunu Yasin onun bu mücadelesini şöyle özetler:

"Senin ilçe kaymakamıyla, hemi şimdiki, hemi bundan önceki kaymakamlarla; Belediye Başkanlarıyla, ne bileyim, onun gibi hükümet adamlarıyla neden başın derde girer sık sık? Adamlar vakfın ne demek olduğunu bilmediklerinden, vakfa karşı saygısızlar da ondan. Bilmeyen saygı duymaz edepsiz olur dede, bu senin lafın. Hele bir düşün; İsmet Paşa hükümeti Vakfı elimizden almak için az mı uğraştı, az mı zart zurt edip gözdağı verdi? Kim direndi

tek başına?.. Sen!.. Çünkü sen biliyordun vakfı, bildiğin için de inanıyordun, inandığın için de savaştın. Ya Vakfı bilmeyen, kökünü bilmeyen dede, bugüne nasıl geldiğini bilmeyen neye inanır, neye savaşıır? Yıkmaya mı?" (Sepetçioğlu 2004a: 39)

Halkın Temir Hoca Vakfı'nın şahsında vakıf müessesesine güveni tamdır. Bu vakıf, köylüye zarar verecek işlere kalkışmaması ve sahip olduğu köylerin arazilerini verimli bir şekilde kullanmasıyla bu güveni sağlamıştır. Temir Hoca Vakfı, haşhaş ve buğday ekiminden elde ettiği gelirlerle ilçeye bağlı 130 köy için 1796'daki "Vakıf Kâğıdı"nda yazılı olanları gerçekleştirmeye çalışmaktadır. "Vakıf Kâğıdı"nda ise "Öksüz kızlara çeyiz dizilmesi,(...) özellikle köylük yerlerde barınan yaşlılara elbise verilmesi, (...) borçlarını ödeyemedikleri için hapsedilenlerin borçlarının karşılıksız ödenmesi, (...) işyeri açacak olana; bağ, bahçe, meyvelik yapacak kimselerden isteyenlere faiz alınmadan borç para verilmesi, sıkıntıya düşenlere faizsiz yardım edilmesi" yazmaktadır (Sepetçioğlu 2004a: 15-17). Böyleleri eğer kendiliğinden vakfa başvuramazlarsa onların bulunarak yardım edilmesi de vakfın ilkelerindedir.

Sonuç

Sonuç olarak; "Dünki Türkiye" serisiyle Türkiye'nin Malazgirt'ten başlayarak İstanbul'un fethine kadar uzak geçmişini anlatan Mustafa Necati Sepetçioğlu, bilinen üslûbuyla, "Bugünkü Türkiye" üçlemesi ile de, edebî eser çerçevesinde kalmak kaydıyla, Türkiye'nin yakın tarihine ışık tutmaya çalışmaktadır. Bu üçlemede Türkiye'nin çok partili hayata geçme çabaları, savaş yıllarının sıkıntıları, çaresizlikleri, çaresizliğin yaptırdığı hatalar anlatılmaktadır. *Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, *Karanlıkta Mum Işığı* ve *Güneşin Dört Köşesi* adlı romanlardan oluşan üçlemede bir taraftan İsmet İnönü ve Adnan Menderes iktidarlarının yaptığı hatalar eleştirilirken; diğer taraftan da Türkiye'nin değişen ve gelişen yüzü okuyucuya sunulmaktadır. Sepetçioğlu, Anadolu'nun küçük bir yerleşim yerinden Ankara'da olup bitenlere, kendi bakış açısı çerçevesinden bir ayna tutmaya çalışmaktadır. Yazar, üç roman boyunca âlim olmayan; ancak arif olan halk muhayyilesinin yanılmazlığına, birlikte yaşama şevk ve isteğine vurgu yapmaya özen göstermektedir.

Kaynaklar

AKTAR, Ayhan. *Varlık Vergisi Sırasında Gayrimenkul Satışları İstanbul Tapu Kayıtlarının Analizi (26 Aralık 1942-30 Haziran 1943)*, Toplumsal Tarih, Sayı 69, Eylül 1999: 10-21.

AKYÜZ, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, Ankara 1982.

AKYÜZ, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2006)*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006.

AYATA, Yunus, *Sepetçioğlu'nun "Bugünki Türkiye"sinde Çok Partili Hayata Geçiş, Mustafa Necati Sepetçioğlu*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2007: 103-112.

AYDEMİR, Şevket Süreyya. *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

ÇAVDAR, Tevfik. *Demokrat Parti, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, VIII*, Tarihsiz: 2060-2075.

ERDOĞAN, Mustafa. *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yay., Ankara 2001.

EROĞUL, Cem. *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İmge Kitabevi, Ankara 1990.

<http://ekonomitarihi.blogspot.com/2006/01/1942.html>.

<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=nato+yolu>.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Varl%C4%B1k_Vergisi.

http://www.ekodialog.com/Konular/millilestirme_kanun.html.

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/816.html>.

<http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501899>.

<http://www.tisk.org.tr/yazdir.asp?id=1831>.

http://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_1/30.html.

http://www.ydk.gov.tr/Genel_Rapor_2000/IA.htm.

- İNSEL, Ahmet. **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, Birikim Yay., İstanbul, 1990.
- KAPLAN, Mehmet, İ. Enginün, B. Emil. **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I (1839-1865)**, Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul 1988.
- KAPLAN, Mehmet. **Hikâye Tahlilleri**, Dergâh Yay., İstanbul 1992.
- KARATAŞ, Turan. **Hayatın Ördüğü Yazılar... Dünden Bugüne ve Yarına**, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2007: 210-213.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati. **Dünden Bugüne ve Yarına-1**, İrfan Yay., İstanbul 1999.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati. **Karanlıkta Mum Işığı**, İrfan Yay., İstanbul 2004a.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati. **Güneşin Dört Köşesi**, İrfan Yay., İstanbul 2004b.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati. **Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu**, İrfan Yay., İstanbul 2006.
- SUNAR, İlkay. *Demokrat Parti ve Popülizm, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, VIII, Tarihsiz: 2076-2088.*
- YILDIRIM, İsmail. **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2001.
- ZÜRCHER, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul 2006.